

Désiré Mercier

(1851—1926)

Wokół kantyżmu i apologii wiary

Aleksander R. Bańka

Désiré Mercier
(1851—1926)
Wokół kantyżmu i apologii wiary

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2020

Recenzent
Kazimierz Wolsza

Spis treści

Wstęp 7

Rozdział pierwszy

Kryteriologia — epistemologiczne zorientowanie neoscholastyki lowańskiej

- Geneza ogólnego problemu pewności 13
Klasyczna definicja prawdy 15
Stan początkowy intelektu wobec problemu pewności 18
Synteza podmiotu i predykatu —
 pierwszy problem fundamentalny 20
Mercierowska teoria sądów 22
Obiektywna realność pojęć —
 drugi problem fundamentalny 25
Od zjawiska do rzeczy samej w sobie 28

Rozdział drugi

Désiré Merciera polemika z Kantem

- Myślenie konfrontacyjne 33
Intelektualna synteza a problem granic poznania 35
Obiektywna oczywistość prawdy 38
Synteza *a priori* i zarzut subiektywizmu 42

Sąd analityczny jako sposób orzekania koniecznego	45
Matematyka a problem naoczności	48
Między fizyką a metafizyką	52
Myślenie spoza kantyzmu	55

Rozdział trzeci

Wokół apologetycznego zaangażowania
neoscholastyki

Doktor Powszechny ponad wszystko	61
Spór o zaangażowanie apologetyczne	66
O jaką apologię chodzi?	69
6 Deklaracje programowe a problem <i>praeambula fidei</i>	74
Neutralność nauki, niezależność filozofii	78
Przenikanie się wpływów	81
Kontekst tradycjonalizmu	85
Apologetyczne zorientowanie polskich neoscholastyków	88
Zakończenie	93
Bibliografia	99
Indeks osobowy	103
Summary	107
Résumé	109

Wstęp

Postać Désiré Merciera (1851—1926) — belgijskiego filozofa, teologa, kardynała i prymasa Belgii, twórcy neoscholastycznej szkoły lowańskiej i wielkiego odnowiciela tomizmu — na stałe zapisała się w dziejach współczesnej filozofii. Pamiętają o nim zwłaszcza ci spośród przedstawicieli klasycznej filozofii, którzy w odradzającej się w dziewiętnastym i dwudziestym wieku scholastyce widzieli szansę zbudowania nowoczesnej, realistycznie zorientowanej filozofii. Chodziło więc między innymi o to, aby stawić czoła wyzwaniom, które niósł z sobą współczesny idealizm w jego rozmaitych wersjach — zwłaszcza w tej, która wiązała się z szeroko rozumianym dziedzictwem filozofii Kanta. Oczywiście, polemika z kantyzmem była wyzwaniem, którego nie mogła podjąć filozofia scholastyczna literalnie wskrzeszona w nowym, współczesnym kontekście. Problemy kantowskiego krytycyzmu, w tym zwłaszcza transcendentalne, epistemologiczne zorientowanie jego filozofii, nie mogły zostać przemyślane zgodnie z przedkrytycznymi schematami pojęciowymi i modelami interpretacyjnymi, które dawno straciły na aktualności. Odradzająca się filozofia scholastyczna, chcąc uniknąć posądzenia o archaizm i dogmatyzm, musiała w pierw, nim weszła w dialog z najnowszą filozofią, gruntownie przemyśleć własne podstawy i wydobyć z otchłani swej

tradycji najbardziej żywotne filozoficzne narzędzia. Impulsem do tego rodzaju pracy była niewątpliwie encyklika Leona XIII *Aeter-ni Patris*, choć samo scholastyczne odrodzenie miało swe początki dużo wcześniej przed jej ogłoszeniem. Niezależnie jednak od tego, papieskie nauczanie uruchomiło szeroko zakrojony proces odnowy klasycznej filozofii — zwłaszcza tej związanej z tradycją perypatetycko-tomistyczną. Częścią tego procesu był właśnie Désiré Mercier. Urodzony 21 listopada 1851 roku w Braine l'Alleud w Belgii, podstawowe wykształcenie zdobył w Malines — stolicy archidiecezji mechlińskiej — gdzie uczył się w kolegium Saint Rombaut, a następnie w Małym Seminarium i w Wyższym Seminarium Duchownym¹. Po przyjęciu święceń diakonatu został wysłany do Louvain, aby na tamtejszym uniwersytecie dokończyć swe studia, a następnie dopełnić je doktoratem. W 1874 roku Mercier przyjmuje święcenia kapłańskie, a w 1877 roku, po obronie doktoratu, obejmuje obowiązki wykładowcy filozofii w Małym Seminarium w Malines. Stamtąd właśnie, po pięciu latach działalności naukowej i dydaktycznej, wraca na Uniwersytet Lowański, aby zainicjować kurs filozofii Tomasza z Akwinu². W ciągu dwudziestu czterech lat swej pracy Mercier stworzył w Louvain Wyższy Instytut Filozofii i Seminarium Leona XIII, wypracowując kompletny i wieloaspektowy program rozwoju filozofii scholastycznej oparty na kontakcie z najnowszymi wynikami nauk szczegółowych i współczesnymi kierunkami filozoficznymi. Powołał do życia katedry, zgromadził uczniów, założył czasopismo naukowe, kształcił studentów, opracował poszczególne obszary klasycznej metafizyki, psychologii, teorii poznania, logiki czy kosmologii, uwzględniając wymogi najnowszych trendów myślowych. Tak powstała neoscholastyczna szkoła lowańska, a jej wpływ na

¹ Zob. L. de Raeymaeker: *Le cardinal Mercier et l'Institut Supérieur de Philosophie de Louvain*. Louvain 1952, s. 10—11. Por. G. Goyau: *Le Cardinal Mercier*. Paris 1930, s. 15—16.

² Zob. L. de Raeymaeker: *Le cardinal Mercier et l'Institut Supérieur de Philosophie de Louvain...*, s. 12. Por. G. Ramakers: *Le Grand Cardinal Belge, D.J. Mercier (1851—1926)*. Bruxelles 1926, s. 78—79.

rozwój scholastycznego odrodzenia wciąż stanowi przedmiot sporów, badań i refleksji. Niewątpliwie dzieło Merciera, który na wiele lat wyznaczył współczesne ramy scholastycznego myślenia, wykroczyło poza granice sporu z filozofią Kanta, obejmując swym zasięgiem wiele obszarów problemowych i kreśląc szerokie spektrum polemik, sporów i dyskusji — między innymi z pozytywizmem, czy też (w łonie samej odradzającej się scholastyki) z przedstawicielami bardziej tradycyjnie i historycznie zorientowanych wersji tomizmu. Niezależnie jednak od tego, filozofia Kanta i wszystkie spowodowane przez nią intelektualne oraz kulturowe procesy stanowiły dla Merciera i jego uczniów pole do szczególnie intensywnej krytyki. Świadczy o tym choćby wydarzenie z okresu, gdy Mercier — już jako prymas Belgii — był duszą oporu przeciwko niemieckiej okupacji. Wtedy to, w czasie jednego z prowadzonych wówczas dialogów z niemieckimi dygnitarzami wojskowymi, miał wedle relacji Józefa Zawadzkiego wypowiedzieć następujące słowa: „Przetłumaczyłem na język francuski naukę wielkiego teologa XIII wieku, św. Tomasza z Akwinu, podałem zasady, które każdy powinien zastosować do siebie« — oświadczył przedstawicielom rządu niemieckiego. W odpowiedzi na to szef departamentu politycznego, baron von Lancken rozpoczął polemikę na temat władzy okupantów. »Kant, który wypaczył myśl filozoficzną Niemiec — odpowiedział Kardynał — a którego zgubny wpływ ufam, iż zwalczałem przez całe moje życie, Kant chciał oddzielić prawo od moralności. Stąd utożsamienie prawa z władzą, która redukuje się do zwykłego przymusu, ale sumienie ludzkie protestuje przeciwko takiemu arbitralnemu utożsamieniu, które usprawiedliwia despotyzm«³. Skąd tak krytyczna recenzja myśli filozofa z Królewca? Jak przedstawiają się filozoficzne podstawy Mercierowskiej polemiki z Kantem? Jaką alternatywę proponuje belgijski filozof w miejsce subiektywistycznej — jego zdaniem — koncepcji sądów syntetycznych *a priori*? Niniejsza

³ J. Zawadzki: *Filozof-Kardynał Mercier (1851—1926)*. „Znak” 1961, nr 4, s. 487.

monografia stanowi próbę odpowiedzi między innymi na te własnie pytania. Pierwszy rozdział zawiera syntetyczną rekonstrukcję głównych tez kryteriologii Désiré Merciera, podczas gdy drugi — omówienie podstawowych linii Mercierowskiej dyskusji z poglądami Kanta. Trzeci rozdział jest polemiczną analizą kwestii apologetycznego zaangażowania neoscholastyki, ze szczególnym uwzględnieniem stanowiska Merciera i polskich absolwentów Wyższego Instytutu Filozofii w Louvain. Jako taka, niniejsza monografia stanowi zatem drugą część refleksji dopełniających problematykę omówioną w monografii *Désiré Merciera ogólna teoria pewności*, opublikowanej w 2008 roku nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego. Część pierwsza, w postaci książki *Désiré Mercier (1851—1926). U źródeł neoscholastyki*, stanowiła niejako suplement do tamtej publikacji. Jej celem było rozwinięcie kwestii, które wówczas zostały zarysowane jedynie ogólnie, i bardziej kompletne przedstawienie naukowego życiorysu Désiré Merciera na tle kształtującego się scholastycznego odrodzenia i w związku z losami łowńskiego Wyższego Instytutu Filozofii⁴. Monografia *Désiré Mercier (1851—1926). Wokół kantyzmu i apologii wiary* adresowana jest natomiast do tych, którzy z jednej strony chcieliby zyskać syntetyczną i usystematyzowaną wiedzę na temat Mercierowskiej teorii pewności oraz głównej osi sporu z filozofią Kanta, z drugiej natomiast — otrzymać pogłębione studium problemu apologii wiary w neoscholastyce.

⁴ Zob. A.R. Bańka: *Désiré Mercier (1851—1926). U źródeł neoscholastyki*. Katowice 2013, s. 8.

Indeks osobowy

- Arystoteles 21, 22, 54
- Bańka Aleksander R. 10, 13,
24, 25, 27, 29, 33, 36, 39, 41,
42, 45, 51, 70, 72, 73, 75, 82,
85, 88, 99
- Bocheński Józef M. 67, 89, 99
- Bornstein Benedykt 43, 100
- Buzzetti Vincenzo 64
- Charzyński Rafał 68, 69, 71—
78, 81, 82, 85—88, 90—92,
99
- Chojnacki Piotr 64, 76, 95,
96, 101
- Comte Auguste 24
- Coreth Emerich 56
- Descartes René (Kartezjusz)
33, 55
- Domińczak Stanisław 86, 99
- Drozdowicz Bogdan 62, 100
- Euklides 51
- Fichte Johann G. 44
- Frère-Orban Walther 86
- Gabryl Franciszek 81—84, 88,
90, 91, 94, 101
- Gilson Étienne 26—28, 99
- Głombik Czesław 33, 34, 61—
63, 65—67, 72, 84, 88—90,
97—100
- Goyau Georges 8, 100
- Grabmann Martin 67, 84, 89,
90, 99
- Guitton Jean 34
- Hume David 44
- Husserl Edmund 57, 100
- Huxley Aldous 24
- Ingarden Roman 34, 100

- Kajetan (Jakub de Vio) 62
 Kamiński Stanisław 18, 95, 96,
 100
 Kant Immanuel 5, 7, 9, 10, 14,
 23—25, 28, 30, 31, 33—38,
 41, 43—50, 52—58, 61, 97,
 100
 Kłósak Kazimierz 84, 95
 Kopalński Władysław 75, 100
 Kosiakiewicz Wincenty 94
 Kowalski Kazimierz 15, 95,
 100
 Krasnowolski Antoni 94
 Krąpiec Mieczysław A. 18, 67,
 72, 94—96, 98, 100.

 Legowicz Jan 66
 Leibniz Gottfried W. 44
 Leon XIII 8, 33, 61, 62,
 64—67, 70, 71, 75, 86, 95,
 100
 Lotz Johannes B. 56

 Łaciak Piotr 55, 57, 100, 101

 Mahrburg Adam 63
 Maréchal Joseph 34, 56
 Maria Leonia [niepokalanka]
 98, 100
 Maritain Jacques 67, 84, 89,
 90, 99
 Mercier Désiré *passim*
 Michalski Konstanty 84, 89,
 96—99
 Mieszkowski Tadeusz 86, 101
 Mill John S. 24
 Mysłek Wiesław 62, 100

 Newman John H. 80, 81
 Noël Léon 13, 26—28, 30,
 101
 Noras Andrzej J. 55, 101

 Pachciarek Paweł 86, 101
 Paweł Apostoł 65
 Pius XI 63
 Platon 44

 Radziszewski Idzi 63, 64, 81,
 88, 90, 91, 94, 95, 101
 Raeymaecker Louis de 8, 79,
 86, 101
 Rahner Karl 56, 86, 101
 Ramaekers Georges 8, 13, 14,
 101
 Rebeta Jerzy 67, 94, 100
 Romanowski Henryk 64, 95,
 101
 Rousselot Pierre 34, 56

 Sawicki J.J. 84, 101
 Scheuer Pierre 56
 Simon Alois 86, 101
 Siwiec Mirosława 62, 100
 Spencer Herbert 24
 Stepa Jan 95
 Sucharzewska Janina 43, 100
 Szałata Kazimierz 63, 64, 94,
 101
 Szymański Antoni 96
 Szyszkowska Maria 96, 101

 Taine Hyppolite 24
 Tarnogórski Czesław 96, 101
 Tomasz z Akwinu 6, 8, 9, 13,
 33, 43, 55, 56, 61—64, 67,

70, 71, 75, 77, 84, 90, 94,
100
Trombik Kamil 82—84, 101
Van Riet Georges 20, 21, 67,
101
Vorgrimler Herbert 86, 101
Wais Kazimierz 81, 82, 84,
88—91, 94, 101
Weryho Władysław 93
Woroniecki Jacek 64, 94, 95,
101
Wulf Maurice de 82
Wyszyński Stefan 96
Zawadzki Józef 9, 101

Aleksander R. Bańka

Désiré Mercier (1851–1926)
On Kantianism and the Apology of Faith

Summary

The figure of Désiré Mercier (1851—1926) — Belgian philosopher, theologian, cardinal and later the Primate of Belgium, the founding father of the neo-scholastic Leuven School and a great restorer of Thomism — has long inscribed itself into the history of contemporary philosophy. He is remembered in particular among those representatives of classical philosophy who saw in the rebirth of scholasticism, which occurred at the turn of the 20th century, a chance to establish modern, realistically-oriented philosophy that could withstand the challenges of contemporary idealism in its varied versions — particularly those connected with broadly-understood legacy of Kant's philosophy. What, then, are the philosophical foundations of Mercier's polemic with Kant? What alternative does Mercier propose for the subjective, in his view, concept of synthetic *a priori* judgments?

The present monograph constitutes an attempt at answering these questions, among others. The first chapter contains a synthetic reconstruction of the main theses of Mercier's criteriology, while the second chapter discusses the fundamental lines of Mercier's disagreement with Kant's ideas. Chapter three comprises a polemic analysis of the issue of the apologetic engagement of neo-scholasticism, with particular attention being paid to the stance espoused by Mercier as well as the Polish alumni of the Higher Institute of Philosophy in Leuven. As such, the present work constitutes a complementary look at the

issues discussed in *Désiré Mercier's General Theory of Certitude*, published by the University of Silesia Press in 2008. The monograph is addressed to those who, on the one hand would like to familiarize themselves with a synthetic and systematized approach to Mercier's theory of certitude as well as the main axis of his disagreement with Kantianism, and on the other hand – receive an in-depth study of the apology of faith in neo-scholasticism.

Aleksander R. Bańka

Désiré Mercier (1851—1926)
Autour du kantisme et de l'apologie de la foi

Résumé

Désiré Mercier (1851—1926) — philosophe belge, théologien, cardinal et primat de la Belgique, créateur de l'école néo-scolastique de Louvain et grand rénovateur du thomisme — s'est inscrit pour de bon dans l'histoire de la philosophie contemporaine. Se souviennent de lui surtout ceux parmi les représentants de la philosophie classique qui, dans la scolastique renaissant aux XIXe et XXe siècles, ont vu la chance de construire une philosophie moderne, réalistement orientée, capable de faire face aux défis de l'idéalisme contemporain dans ses maintes versions, particulièrement dans celle liée au patrimoine — largement compris — de la philosophie de Kant. Comment les fondements philosophiques de la polémique mercierienne avec Kant se présentent-ils ? Quelle alternative propose le philosophe belge au lieu de la conception — à son avis — subjectiviste des jugements synthétiques *a priori* ?

La présente monographie constitue une tentative de répondre entre autres aux questions ci-dessus. Le premier chapitre contient une reconstruction synthétique de thèses principales de la critériologie de Désiré Mercier, tandis que le deuxième, la présentation des lignes essentielles de la discussion mercierienne avec les points de vue de Kant. Le troisième chapitre est une analyse polémique de la question de l'engagement apologétique de la néo-scolastique, compte tenu de la position de Mercier et des diplômés polonais de l'Institut supérieur de philosophie de l'Université catholique de Louvain. En tant

que telle, la présente publication complète la problématique abordée dans la monographie *Désiré Merciera ogólna teoria pewności* (*Désiré Mercier. Théorie générale de la certitude*), publiée en 2008 à la maison d'édition de l'Université de Silésie. Le livre est adressé à ceux qui, d'un côté, voudraient acquérir un savoir synthétique et systématisé sur la théorie mercierienne de la certitude et sur l'axe principal du litige avec le kantisme, de l'autre, obtenir une étude approfondie du problème de l'apologie de la foi dans la néo-scholastique.

Redaktor inicjujący
Szymon Flantkiewicz

Redaktor
Małgorzata Pogódek

Korektor
Adriana Szaforz

Projektant okładki, układu typograficznego oraz łamanie
Paulina Dubiel

Copyright © 2020 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

 <https://orcid.org/0000-0002-6907-4791> <https://doi.org/10.31261/PN.3946>
Bańka, Aleksander R. ISBN 978-83-226-3905-4
Désiré Mercier (1851—1926) : wokół (wersja drukowana)
kantyzmu i apologii wiary / Aleksander R. ISBN 978-83-226-3906-1
Bańka. - Katowice : Wydawnictwo (wersja elektroniczna)
Uniwersytetu Śląskiego, 2020

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich 7,0. Liczba arkuszy wydawniczych 5,0.
PN 3946. Cena 39,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze Alto
Creme 80 g/m², vol. 1.5. Do składu użyto kroju pisma Junicode (autorstwa Petera S.
Bakera) oraz Goldy Swash EFN. Druk i oprawę wykonano w drukarni Volumina.pl
Daniel Krzanowski (ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)